

Dariusz Borek

"Studi Giuridici XCVI, Questioni attuali di diritto penale canonico", Città del Vaticano 2012 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 55/4, 242-255

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Studi Giuridici XCVI, *Questioni attuali di diritto penale canonico*, Città del Vaticano 2012, ss. 287.

Numer dziewięćdziesiąty szósty Studiów Prawnych został poświęcony aktualnym zagadnieniom z zakresu kanonicznego prawa karnego (*Questioni attuali di diritto penale canonico*). Na recenzowaną pozycję składa się szereg artykułów wygłoszonych podczas czterdziestego trzeciego Kongresu Narodowego Stowarzyszenia Włoskiej Kanonistyki, który odbył się w Weronie, w dniach od 5 do 8 września 2011 roku (*Atti del XLIII Congresso Nazionale di Diritto Canonico, Verona 5-8 settembre 2011*). Był to pierwszy Kongres, po wielu wcześniejszych poświęconych zagadnieniom prawa małżeńskiego, podczas którego w całości podjęto zagadnienia z zakresu prawa karnego kanonicznego. Paolo Moneta, Przewodniczący Stowarzyszenia Kanonistyki Włoskiej, nakreślając we wstępie kontekst Kongresu, stwierdził że odbywał się on w momencie szczególnego zainteresowania zagadnieniami z zakresu prawa karnego kanonicznego. W Kościele z coraz większą świadomością dostrzega się bowiem potrzebę ponownego odkrywania prawa karnego, konieczności coraz częstszego i bardziej adekwatnego aplikowania tego działu prawa kanonicznego. Do ożywienia zainteresowania prawem karnym kanonicznym przyczyniła się bez wątpienia m.in. fala doniesień o przestępstwach przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, popełnianych z małoletnimi przez ludzi Kościoła, duchownych i zakonników. Tematyka poszczególnych artykułów, składających się na 96 wydanie Studiów Prawnych, jest bardzo ściśle związana z aktualnymi problemami i wyzwaniem, przed jakimi znajduje się Kościół, wymagającymi także interwencji w zakresie kościelnej władzy karania. Recenzowana pozycja, to zbiór dwunastu artykułów, w których znajdujemy szereg ważnych i aktualnych treści, począwszy od pytania o aktualność kanonicznego prawa karnego, poprzez artykuły dotyczące różnych kwestii z zakresu *delicta graviorum*, a więc najcięższych przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary, ze szczególnym uwzględnieniem przestępstwa molestowania nieletnich, aż po artykuły dotyczące wzajemnych relacji pomiędzy władzą kościelną i władzą świecką, w przypadku przestępstw molestowania

nieletnich, oraz wzajemnych relacji pomiędzy karą kanoniczną i państwową.

Pierwszy z artykułów omawianej pozycji, którego autorem jest ks. kardynał V. De Paolis, nosi tytuł *Aktualność prawa karnego Kościoła* (*Attualità del diritto penale della Chiesa*, s. 11-29). Autor stwierdza, że tytuł artykułu może być interpretowany na różne sposoby, przykładowo w formie pytania: czy jest aktualne prawo karne w Kościele? Czy aktualne prawo karne Kościoła jest aktualne? Czy jest realizowane w praktyce? Prawo karne, jak stwierdza sam autor, nie tylko że nie cieszy się dobrym zdrowiem w aktualnej sytuacji Kościoła, ale wręcz jest chore. Potrzebna jest zatem poprawna diagnoza pozwalająca na ustalenie rzeczywistych przyczyn takiego stanu rzeczy, a co za tym idzie, pozwalająca na przeprowadzenie adekwatnej terapii. Dla dokonania właściwej oceny sytuacji, i w związku z tym dla podjęcia właściwej terapii, konieczna jest lektura aktualnego systemu karnego kanonicznego, przeprowadzana wewnątrz całego systemu prawnego kanonicznego, oraz w świetle zasad teologicznych i duchowych czasów, w których żyje Kościół. Odpowiadając na postawione pytania autor stwierdza, że prawo karne jest zawsze aktualne, ponieważ człowiek jest niestety skłonny do złego i ma tendencje do bycia poza prawem i pokojowymi relacjami z innymi. Z drugiej strony nieaktualność prawa karnego, a zatem jego choroba, ma podłoże raczej ideologiczne, to znaczy, że jest wynikiem niedoceniań w życiu Kościoła prawa w ogóle, a w szczególności prawa karnego. To, co tak naprawdę stanowi o wartości porządku prawnego kanonicznego, a zatem i o aktualności prawa karnego Kościoła, to nie surowość sankcji, jakimi się posługuje, ale świat wartości, jakie ten system przekazuje i proponuje. W sposób szczególny chodzi tutaj o odniesienie do sumienia i odpowiedzialności, jaką każda osoba posiada względem Boga i wspólnoty. W grę wchodzi tutaj życie osoby, jej zbawienie wieczne, świadomość życia wiecznego.

Przedmiotem drugiego z artykułów, autorstwa D. Cito, są *delicta graviora* przeciwko wierze i sakramentom (*Delicta graviora contro la fede e sacramenti*, s. 31-53). Autor poddaje szczegółowej analizie po-

szczególne przestępstwa, jakie w Normach *De delictis reservatis* z 2010 roku zostały zarezerwowane Kongregacji Nauki Wiary. W pierwszej kolejności zostały omówione przestępstwa przeciwko wierze, a więc herezja, apostazja i schizma. Kolejną grupą przestępstw, należących do kategorii *delicta graviora*, stanowią następujące przestępstwa przeciwko świętości najczcigodniejszej Ofiary i sakramentu Eucharystii: profanacji postaci konsekrowanych; usiłowania czynności liturgicznej Ofiary Eucharystycznej; symulowania czynności liturgicznej Ofiary Eucharystycznej; koncelebrowania Ofiary Eucharystycznej z szafarzami wspólnot kościelnych, które nie posiadają sukcesji apostołskiej oraz nie uznają sakramentalności święceń kapłańskich; konsekracji *in sacrilegum finem*, jednej postaci lub obydwu w czasie Eucharystycznej celebracji lub też poza nią. W porównaniu z Normami z 2001 roku, w zakresie przestępstw przeciwko Eucharystii nastąpiły pewne zmiany, zarówno co do liczby, jak i sposobu sformułowania niektórych przestępstw, ale są to zmiany, które polegają jedynie na lepszym, jak się wydaje bardziej precyzyjnym, sformułowaniu niektórych z przestępstw. Trzecią grupę przestępstw należących do kategorii *delicta graviora*, omawianych przez autora, stanowią przestępstwa przeciwko świętości sakramentu pokuty, a mianowicie: rozgrzeszenie współlnika w grzechu przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu; usiłowanie rozgrzeszenia sakramentalnego lub zakazane słuchanie spowiedzi; symulowanie rozgrzeszenia sakramentalnego; *sollicitatio ad turpia*, jeżeli ma na celu grzech z samym spowiednikiem; bezpośrednia i pośrednia zdrada tajemnicy sakramentalnej; nagrywanie przy pomocy jakiegokolwiek instrumentu technicznego, lub rozpowszechnianie za pomocą środków społecznego przekazu, dokonane ze złośliwością tego, co jest mówione przez spowiednika lub penitenta podczas spowiedzi sakramentalnej, prawdziwej lub fałszywej. W porównaniu z Normami z 2001 roku, obecnie do kategorii *delicta graviora* została zaliczona większa liczba przestępstw przeciwko sakramentowi pokuty. Taka zmiana, jak zauważa autor, z jednej strony wskazuje na wielką troskę, z jaką Kościół dba o zagwarantowanie godziwego sprawowania sakramentu pokuty, ale z drugiej strony, co może być bardzo niepokojące,

wskazuje na zdarzające się stosunkowo często nadużycia w związku ze sprawowaniem tego sakramentu. Ostatnie z omawianych przez autora przestępstw, stanowi przestępstwo usiłowania udzielenia święceń kobiecie. Przestępstwo usiłowania udzielenia święceń kobiecie, to przede wszystkim naruszenie o charakterze doktrynalnym. Takie działanie jest formalnym i uporczywym odrzuceniem doktryny, którą Kościół nauczał od zawsze i która została przedstawiona w sposób definitywny przez Papieża Jan Pawła II w 1994 roku w Liście Apostolskim *Ordinatio Sacerdotalis* w następujący sposób: „Kościół nie ma żadnej władzy udzielania święceń kapłańskich kobietom”. Jak widać, Kongregacja Nauki Wiary posiada dzisiaj kompetencje w zakresie wielu przestępstw popełnionych w związku ze sprawowaniem sakramentów Eucharystii i Pokuty oraz święceń, ale, jak wyjaśnia autor, nie chodzi o to aby zastępować Ordynariuszy w tej materii, lecz, aby wspomagać ich w wykonywaniu ich niełatwego zadania.

Claudio Papale jest autorem trzeciego z artykułów, w którym zajęł się omówieniem przestępstw przeciwko moralności (*I delitti contro la morale*, s. 55-65). Ostatnia grupa przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary w Normach *De delictis reservatis* z 2010 roku, to *delicta graviora contra mores*, czyli przestępstwa przeciwko obyczajom, a mianowicie: przestępstwo molestowania seksualnego małoletnich przez duchownego, z małoletnim są tutaj zrównani także ci pełnoletni, którzy habitualnie posiadają niepełne używanie rozumu; oraz przestępstwo pornografii dziecięcej. Jak zauważa autor, molestowanie seksualne osoby małoletniej obejmuje cały zakres zachowań, począwszy od pokazywania materiałów pornograficznych i różnych niestosownych komentarzy, poprzez dotyki czy pocałunki często powtarzane, a skończywszy na kontakcie cielesnym czy wręcz pełnej penetracji seksualnej. Nie ma znaczenia, czy osoba będąca przedmiotem wykroczeń przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu dobrowolnie i spontanicznie zgadza się na dany czyn seksualny, czy też sama go sprowokowała, lub czy też wszystko odbyło się wbrew jej woli. Nowością, w zakresie podmiotów biernych omawianego przestępstwa, wprowadzoną przez Normy z 2010 roku jest zrównanie z osobą małoletnią

osoby, która habitualnie posiada niepełne używanie rozumu. Ponadto nowością, w porównaniu z Normami z 2001 roku, jest wprowadzenie przestępstwa pornografii dziecięcej. Przestępstwo pornografii dziecięcej polega na nabywaniu lub przechowywaniu, lub rozpowszechnianiu w celach lubieżnych obrazów pornograficznych z małoletnimi poniżej czternastu lat, dokonane przez duchownego w jakikolwiek sposób i przy użyciu jakiegokolwiek instrumentu. Istotnym znamieniem omawianego przestępstwa jest wina umyślna po stronie osoby nabywającej lub przechowującej, lub też rozpowszechniającej treści pornograficzne z małoletnimi poniżej czternastego roku życia. Dokonana przez autora artykułu analiza przestępstw przeciwko moralności, w szczególności w odniesieniu do nowych form wprowadzonych w Normach z 2010 roku, stanowi cenne źródło informacji pomagające we właściwym zrozumieniu i aplikacji norm, jakie Kościół wydaje w materii przestępstw *contra sextum Decalogii praeceptum*.

Czwarty z artykułów został poświęcony aspektom psychopatologicznym przestępstw kanonicznych, którym to zagadaniem zajął się E. Parolari (*Aspetti psicopatologici dei delitti canonici*, s. 67-77). Możliwy związek z aspektami psychopatologicznymi, jeżeli chodzi o *delicta graviora*, może mieć miejsce przede wszystkim w przypadku przestępstw przeciwko obyczajom. Autor podaje wyjaśnienie terminologii używanej w związku z aktami molestowania seksualnego małoletnich poniżej osiemnastego roku życia, zwracając uwagę na różnicę, jaka istnieje pomiędzy pedofilią a efebofilią. W przypadku pedofilii będziemy mówić o nadużyciach seksualnych w stosunku do dzieci przed pokwitaniem, aż do 13 roku życia. Natomiast w przypadku efebofilii będziemy mieli do czynienia z nadużyciem seksualnym w stosunku do małoletnich pomiędzy 14 a 18 rokiem życia. Następnie autor podaje typologię osobowości „najbardziej zagrożonych” obydwoma formami zaburzeń. Według autora chodzi tutaj o te osoby, które charakteryzują się osobowością narcystyczną. Należy jednak podkreślić, że według przeprowadzonych analiz, problem pedofilii wśród duchowieństwa, czy osób konsekrowanych nie jest wcale wyższy aniżeli wśród innych grup społecznych, tym samym nie można go łączyć bezpośrednio z ce-

libatem kapłańskim, czy zakonnym ślubem czystości. Nie istnieje zatem jakieś szczególne połączenie pomiędzy celibatem a pedofilią, czego dowodem jest fakt, iż zdecydowana większość przypadków molestowania małoletnich ma miejsce w kontekście rodzinnym (jest od 84 do 90 procent przypadków), a w 27 procentach dotyczy to najbliższych członków rodziny (kazirodstwo). Powyższe dane nie mogą jednak prowadzić do dyspensowania się od obowiązku przeprowadzania bardzo poważnej formacji oraz należytego rozeznania na etapie formacji do kapłaństwa. Jak zauważa autor artykułu, chociaż jest prawdą, że nie wszyscy seminarzyści będą potrzebowali specyficznych konsultacji psychologicznych, to jednak bez wątpienia wszyscy będą potrzebowali formatorów zdolnych do właściwego rozeznania i oceny. W perspektywie analizy dokonanej przez autora, istotne znaczenie będzie miała prewencja, a więc zapobieganie popełnianiu ewentualnych przestępstw przeciwko moralności poprzez przeprowadzanie właściwego procesu rozeznania kandydatów do kapłaństwa.

Kolejny, piąty z artykułów, autorstwa Ch. J. Scicluna, został poświęcony zagadnieniom prawa procesowego z zakresu *delicta graviora* (*Delicta graviora ius processuale*, s. 79-94). Autor, po przedstawieniu niektórych idei przewodnich zaczerpniętych z nauczania Papieża, przechodzi do omówienia szczegółowych dyspozycji dotyczących procedury w przypadku *delicta graviora*. W sposób zwięzły, ale rzeczowy, zostały przedstawione dyspozycje dotyczące wiadomości o przestępstwie oraz dochodzenia wstępnego. Warto podkreślić, że, zgodnie z nowymi normami, już na etapie dochodzenia wstępnego, istnieje możliwość zastosowania postanowień zapobiegawczych, o których w kan. 1722. Następnie autor pisze o konieczności powiadomienia Kongregacji Nauki Wiary. Jest tutaj mowa o prawdziwym obowiązku prawnym, w związku z którym Ordynariusz, po przeprowadzeniu czynności dochodzenia wstępnego, staje się, z zasady, niekompetentny do dalszego procedowania. Zgodnie z aktualnymi normami w materii *delicta graviora*, Kongregacja posiada możliwość bezpośredniego przedstawienia do decyzji Papieskiej przypadków szczególnie ciężkich, w celu uzyskania wydalenia ze stanu duchownego wraz z dys-

penią od celibatu kapłańskiego. Następnie autor omawia dwie możliwe drogi postępowania karnego: sądową i administracyjną. Nowością, przewidzianą w normach z 2010 roku, jest możliwość wymierzenia kary wiążącej na stałe, także poprzez dekret *extra iudicium*, a więc na drodze administracyjnej. Do artykułu został dołączony załącznik w postaci formularza, jaki należy przesłać Kongregacji w przypadkach *delicta graviora*. Artykuł autorstwa Ch.J. Scicluna to zatem szczegółowe przedstawienie procedury postępowania w przypadku *delicta graviora*. Artykuł ten stanowi doskonałą pomoc dla zrozumienia, i ewentualnego poprawnego przeprowadzenia postępowania w przypadku zaistnienia któregoś z przestępstw zastrzeżonych Kongregacji Nauki Wiary.

Dochodzenie wstępne w przypadkach *delicta graviora*, to przedmiot szóstego artykułu autorstwa L. Ortaglio (*L'indagine previa nei casi di delicta graviora*, s. 95-111). Sposób postępowania w przypadku przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary jest określony przez samą Kongregację. Otóż ilekroć Ordynariusz otrzyma przynajmniej prawdopodobną wiadomość o którymś ze wspomnianych przestępstw, powinien przeprowadzić dochodzenie, a następnie przekazać sprawę Kongregacji Nauki Wiary, która zdecyduje, czy sama zajmie się sprawą, czy też zleci jej realizację zainteresowanemu Ordynariuszowi, przekazując mu przy tym odpowiednie normy. Pierwsze zadanie, jakie, wobec wiadomości o przestępstwie, będzie miał do wykonania Ordynariusz, będzie polegało na przeprowadzeniu dochodzenia. Dochodzenie, o którym mowa, to dochodzenie wstępne z kann. 1717-1718 KPK/1983, a więc pierwsza faza procesu karnego, którego przedmiotem są przestępstwa w tym, co się odnosi do wymierzenia lub deklarowania kar (KPK/1983, kan. 1400 § 1 n. 2). Dochodzenie wstępne, zgodnie z kan. 1719 aktualnego Kodeksu, rozpoczyna się w momencie wydania przez Ordynariusza dekretu. Zanim jednak zostanie podjęta taka decyzja, muszą zostać spełnione pewne wstępne warunki, ponadto Ordynariusz winien poznać cele, jakie Kodeks stawia dochodzeniu wstępnemu, i w końcu podjąć właściwe czynności dochodzenia wstępnego. Tym właśnie zagadnieniom w sposób wyczerpujący, zarówno z punktu widzenia teoretycznego, jak i praktycznego, został po-

święcony artykuł L. Ortaglio. Autor zaznacza, że dochodzenie wstępne winno być spostrzegane jako procedura, która zmierza do urzeczywistnienia jednocześnie, zarówno wymiaru pojednawczego, jak i naprawczego sprawiedliwości, które to wymiary łącznie zmierzają do realizacji zbawczego celu sprawiedliwości.

Siódmy z artykułów, autorstwa A. D' Auria, został poświęcony zagadnieniom związanym z wyborem procedury wymierzania kar (*La scelta della procedura per l'irrogazione delle pene*, s. 113-133). Ustawodawca kodeksowy przewidział dwie możliwości postępowania karnego: drogę sądową i drogę administracyjną. W myśl kan. 1342 § 1 normalnym sposobem wymierzania lub deklarowania kar w Kościele winien być proces karny sądowy. Postępowanie karne sądowe, dzięki swojej strukturze, daje oskarżonemu w pełniejszym zakresie możliwość realizacji swojego prawa do obrony, sędziemu natomiast daje możliwość osiągnięcia pewności moralnej w sposób bardziej obiektywny, i tym samym wydania wyroku słusznego i adekwatnego w danej sprawie. Nie może zatem dziwić, że, zgodnie z dyspozycją, jaką znajdujemy w kan. 1342, proces karny sądowy należy uznać za normalny i obowiązkowy sposób postępowania, oraz, że w szczególnych przypadkach ustawodawca nie przewiduje innej możliwości, jak tylko procedurę karną sądową (ma to miejsce w przypadku kar wiążących na stałe oraz w przypadku wyraźnego zakazu wymierzania kar na drodze administracyjnej, wynikającego z ustawy karnej bądź z nakazu karnego). Pomimo oczywistych walorów postępowania karnego sądowego, ustawodawca kodeksowy przewidział także postępowanie karne administracyjne. Należy jednak zauważyć, że wybór drogi administracyjnej wymierzenia lub deklarowania kary będzie możliwy, w świetle dyspozycji kodeksowej, jedynie warunkowo. To znaczy w przypadku zaistnienia słuszych przyczyn, które, według oceny Ordynariusza, będą przemawiać na niekorzyść procesu karnego sądowego. Oczywiście z zachowaniem zakazu wymierzania kar *per decretu* w przypadku kar wiążących na stałe, oraz w przypadku zakazu wynikającego z ustawy bądź nakazu. Jak wynika z analizy przeprowadzonej przez autora, aktualna interpretacja i aplikacja kan. 1342 idzie dzisiaj raczej po

linii korzyści płynących z procesu na drodze administracyjnej. W tej perspektywie proces karny na drodze administracyjnej będzie dopuszczalny nie tylko wtedy, kiedy słuszne przyczyny będą przemawiać na niekorzyść procesu na drodze sądowej, ale także i wtedy, kiedy zaistnieją okoliczności przemawiające na korzyść procesu na drodze administracyjnej.

Kolejny, ósmy z artykułów, autorstwa D. G. Astigueta, to omówienie specjalnych uprawnień przyznanych Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów oraz Kongregacji ds. Duchowieństwa (*Le facoltà speciali concesse alla Congregazione per la Evangelizzazione dei Popoli e alla Congregazione per il Clero*, s. 135-148). W swojej prezentacji autor stara się przedstawić procedurę administracyjną zawartą w uprawnieniach przyznanych w 2009 roku, zarówno Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów, jak i Kongregacji ds. Duchowieństwa. Autor zaznacza jednak, że nie jest rzeczą łatwą przedstawienie uprawnień przyznanych tym dwóm Kongregacjom bez powtarzania się. Dlatego też w artykule znajdujemy przedstawione elementy wspólne, z jednoczesnym uwzględnieniem specyfiki uprawnień przyznanych tym dwóm Kongregacjom. Tymi punktami wspólnymi są uprawnienia przyznane Kongregacjom w następujących przypadkach: usiłowania zawarcia małżeństwa (kan. 1394); grzechu ciężkiego przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu (kan. 1395); ciężkiego naruszenia dyscypliny (kan. 1399); prośby o dyspensę od obowiązków stanu duchownego. Omawiając poszczególne uprawnienia autor analizuje figurę karną poszczególnych uprawnień, uprawnienia przyznane Kongregacjom, oraz procedurę do zastosowania. Na zakończenie autor porusza kwestię uprawnień właściwych jedynie Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów, i to wyłącznie w odniesieniu do Chin kontynentalnych. Uprawnienia przyznane Kongregacjom, chociaż mogą podlegać krytyce jako osłabiające dyspozycje kodeksowe, ponieważ odchodzą od zasadniczej linii wyrażonej w KPK/1983, to jednak wskazują na zamysł duszpasterski ich wprowadzenia. Mają być środkiem zaradczym wobec różnych sytuacji, które naruszają porządek wspólnoty kościelnej. Ponadto, jak podkreśla autor, nie ma takiego porządku prawnego,

który nie byłby w nieustannej ewolucji, albo który nie przewidywałby norm tymczasowych wobec sytuacji nieprzewidzianych wcześniej. Takie dostosowywanie się prawa do konkretnych sytuacji jest dowodem żywotności wspólnoty, która reaguje przeciwko temu wszystkiemu, co utrudnia realizację jej celu.

Problem konfliktu, jaki ma miejsce pomiędzy władzą kościelną i państwową w związku z przestępstwami seksualnymi, popełnionymi przez duchownych z małoletnimi, to argument, którym zajął się N. Bartone w dziewiątym artykule omawianej pozycji (*Il conflitto d'obbligo tra autorità ecclesiale e autorità statale e il crimine di sesso del presbitero con il minore nella normativa comparata e interordinamentale*, s. 149-198). Omawiając powyższe zagadnienie autor poruszył kilka istotnych dla przedstawianej problematyki punktów. Po pierwsze, zostało omówione zagadnienie skandalu i represji karnych zarówno kanonicznych, jak i państwowych w przypadku przestępstwa molestowania małoletnich przez duchownych. Następnie analizie zostało poddane zagadnienie identyfikacji przestępstwa seksualnego, popełnionego przez duchownego na małoletnim według przepisów państwowych. Poczucie bezpieczeństwa i władzy, jakie wiążą się ze stanem duchownym jest tutaj rozważane jako okoliczność specyficzna lub obciążająca. Kolejne z zagadnień poruszanych w tym artykule, to represje kanoniczne i państwowe oraz współpraca międzydyscyplinarna z uwzględnieniem konfliktu pomiędzy normą państwową i kanoniczną. Dalej autor zajmuje się problemem odpowiedzialności cywilnej i karnej władzy kościelnej na płaszczyźnie państwowej. Jako ostatnie zagadnienie autor porusza kwestię odpowiedzi normatywno-sądowej międzydyscyplinarnej.

Dziesiąty z artykułów, autorstwa M. Rondino, dotyczy problematyki wzajemnych relacji pomiędzy karą kanoniczną i karą państwową (*Connessione tra pena canonica e pena statale*, s. 199-225). Jak zauważa autor zagadnienie jest obszerne i nie łatwe do uchwycenia w określonych granicach, dlatego też, omawiając zagadnienia dotyczące kar państwowych, ogranicza się jedynie do prawa włoskiego. W pierwszej kolejności poddaje analizie sytuację, kiedy kara państwo-

wa może być rozważana jako przyczyna ewentualnego odstąpienia od kary kanonicznej, zgodnie z tym, co się postanawia w kan. 1344 § 2. Kolejny punkt rozważań to zagadnienie kary państwowej i prób przypisywania odpowiedzialności Biskupowi Ordynariuszowi z tytułu przestępstw popełnionych przez duchownych inkardynowanych do jego diecezji. W następnej kolejności autor przechodzi do rozważania płaszczyzny konfrontacji systematycznej, z której wypływa, według zdania autora, pięć pilnych zagadnień normatywnych. Chodzi o paradygmat sprawiedliwości naprawczej jako perspektywy substancjalnej. Następnie technikę mediacji jako perspektywę aplikacji. Sprawiedliwość naprawczą i mediację w prawie karnym kanonicznym. W ramach tego zagadnienia autor omawia działania poprzedzające wydanie naku karnego; sposoby przeprowadzania i cele dochodzenia wstępnego; udział ofiar przestępstwa; analiza ewentualnej współodpowiedzialności; kryteria wyboru procedury karnej.

Przestępstwo apostazji w świetle Motu proprio *Omnium in mentem* to argument, którym w jedenastym z artykułów omawianej pozycji, zajął się M. Ferrante (*Il delitto di apostasia alla luce del Motu proprio "Omnium in mentem"*, s. 227-243). Zmiany, jakie zostały wprowadzone do Kodeksu Prawa Kanonicznego przez Papieża Benedykta XVI poprzez Motu Proprio *Omnium in mentem* z 2009 roku przyczyniają się do refleksji, także na temat przestępstwa apostazji. Powstaje bowiem pytanie, czy i w jaki sposób powyższe zmiany, usuwające zapis o formalnym wystąpieniu z Kościoła, wpłynęły na przestępstwo apostazji, szczególnie na jego moment konstytutywny. Autor artykułu, starając się odpowiedzieć na powyższe pytanie, poddaje analizie zmiany wprowadzone przez Motu Proprio *Omnium in mentem* z 26 października 2009 roku. Następnie analizuje istotne znamiona przestępstwa apostazji w świetle dyspozycji kodeksowych zawartych w kann. 751 i 1364. I w końcu podaje skutki wprowadzonych zmian w odniesieniu do przestępstwa apostazji. Konkludując swoje rozważania autor stwierdza, że Motu Proprio *Omnium in mentem* Benedykta XVI znacząco wpłynęło, chociaż oczywiście nie bezpośrednio, na dyscyplinę dotyczącą przestępstwa apostazji, szczególnie w tym, co się odnosi

do momentu konstytutywnego tego przestępstwa. Usunięcie z Kodeksu aktu formalnego wystąpienia z Kościoła sprawiło, że będzie teraz coraz trudniej ustalić moment popełnienia przestępstwa apostazji. Dlatego też autor postuluje przeprowadzenie większej reformy, która miałaby na uwadze możliwe reperkusje prawne w różnych miejscach Kodeksu, wynikające z faktu uchylecia formalnego aktu wystąpienia z Kościoła Katolickiego.

Ostatni dwunasty z artykułów Kongresu został poświęcony kwestii ochrony godności kapłaństwa służebnego oraz konieczności zagwarantowania małoletnim „bezpiecznego środowiska kościelnego” (*Tutela della dignità del sacerdozio ministeriale e necessità di assicurare ai minori un „ambiente ecclesiale sicuro”*, s. 245-256). Jak wyjaśnia autor artykułu P. Lojacono, konieczne jest przeprowadzenie analizy dyspozycji kodeksowych w celu weryfikacji tego, czy normy dotyczące nieregularności *ab ordinibus recipiendis et exercendis* uwzględniają także wariant parafilii, w szczególności pedofilii, lub czy też będzie raczej konieczna interwencja ustawodawcy, w celu poszerzenia zakresu nieregularności, także w odniesieniu do osób dotkniętych orientacjami seksualnymi nienormalnymi. W grę wchodzi bowiem konieczność zabezpieczenia właściwej selekcji kandydatów do kapłaństwa, aby nie dopuszczać do święceń osób, które nie posiadają wymaganych kwalifikacji fizycznych, psychicznych i moralnych. Zgodnie z kan. 1041, n. 1 nie można udzielać sakramentu święceń tym, którzy są dotknięci zaburzeniami psychicznymi, czyniącymi ich niezdolnymi do pełnienia posługi kapłańskiej. Jak stwierdza autor, w sformułowaniu *amentia aliusve psychicae infirmitatis* można także zamieścić pedofilię, która bez wątpienia jest anomalią psychiczną, stojącą na drodze do przyjęcia święceń kapłańskich. Mając zatem na uwadze powyższe stwierdzenia, autor analizuje władzę biskupa diecezjalnego w kontekście ochrony praw osoby, następnie dyspozycje prawa partykularnego wydane przez Konferencję Episkopatu Włoch, i w końcu niezależność decyzyjną biskupa diecezjalnego i wiążący charakter opinii biegłych. Konkludując autor stwierdza, że społeczność Kościoła jest świadoma niewystarczalności działań o charakterze represyjnym wobec zjawiska pedofilii.

Takie działania muszą być wspierane przez skuteczne środki o charakterze prewencyjnym, których celem będzie zapobieganie ewentualnym nadużyciom seksualnym wobec małoletnich w przyszłości. W tej perspektywie istotne znaczenie posiada moment rozeznania zdolności kandydatów do kapłaństwa.

Recenzowany numer Studiów Prawnych zawiera także bardzo cenny załącznik w postaci norm dotyczących sposobu postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych przez zakonników w stosunku do osób małoletnich (*Abusi sessuali compiuti da religiosi, chierici o fratelli nei confronti di minori l'intervento del Superiore maggiore. Orientamenti. Norme canoniche e civili*, s. 257-287). Chodzi tutaj o Normy, które zostały opracowane w ramach Konferencji Wyższych Przełożonych we Włoszech, jako odpowiedź na zapotrzebowania na instrukcję dotyczącą sposobu postępowania w przypadku wiadomości przynajmniej prawdopodobnej o nadużyciach seksualnych w stosunku do osób małoletnich, popełnionych przez członków poszczególnych Instytutów. Na normy składają się dyspozycje zarówno prawa kanonicznego (Część I), jak i prawa włoskiego (Część II).

Polecając omawianą publikację należy podkreślić, że czytelnik otrzymuje do rąk materiały pozwalające na dokładne zapoznanie się z niezmiernie trudną, ale niestety bardzo aktualną problematyką kościelnej władzy karania, szczególnie w kontekście najcięższych przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary. W jednym dziele otrzymujemy z jednej strony źródło teoretycznej refleksji z zakresu kanonicznego prawa karnego, ale z drugiej niezmiernie cenne i wartościowe informacje, oraz wnioski praktyczne z zakresu stosowania prawa karnego kanonicznego w dzisiejszych warunkach. Zaletę omawianej pozycji stanowią także artykuły zajmujące się wzajemnymi relacjami, czy też ewentualnymi konfliktami, jakie mogą mieć miejsce pomiędzy władzą kościelną i państwową, w związku z przestępstwami popełnionymi przez ludzi Kościoła. Należy żywić nadzieję, że dzięki bogactwu i różnorodności treści, prezentowana publikacja przyczyni się do lepszego zrozumienia natury kościelnej władzy karania, a także do ochrony praw osób poszkodowanych przestępnym działaniem

wiernych, poprzez właściwe reagowanie na zdarzające się przestępstwa w społeczności Kościoła, ale także poprzez działania o charakterze prewencyjnym.

o. Dariusz Borek O.Carm.

Jadwiga Zięba, *Egzorcyci. Historia, teologia, prawo, duszpasterstwo*, Kraków 2012, wyd. WAM, ss. 516.

W *Katechizmie Kościoła Katolickiego* czytamy, że „gdy Kościół publicznie i na mocy swojej władzy prosi w imię Jezusa Chrystusa, by jakaś osoba lub przedmiot były strzeżone od napaści Złego i wolne od jego panowania, mówimy o *egzorcyzmach*” (nr 1673). W ostatnim czasie zagadnienie egzorcyzmów cieszy się dość dużym zainteresowaniem. Zauważyć to można w literaturze, filmie czy też w liczbie organizowanych na ten temat spotkań. W związku z tym także sama posługa egzorcyisty przeżywa swego rodzaju renesans.

Do tego nurtu zainteresowania egzorcyzmami i egzorcyistami w ostatnim czasie dołączyła Jadwiga Zięba książką pt. *Egzorcyci. Historia, teologia, prawo, duszpasterstwo*. Jest to przepracowana wersja jej rozprawy doktorskiej, której promotorem był ks. prof. dr hab. Andrzej Zwoliński.

Publikację otwiera bardzo przejrzyste opracowany spis treści (s. 5–6). Po nim w treść książki krótko wprowadza bp dr hab. Grzegorz Ryś („Na wstępie”, s. 7–8), zachęcając do jej lektury wszystkich, nie tylko tych, którzy pragną lepiej zrozumieć misję zleconą im przez Kościół. Twierdzi on, iż „to nie jest książka o egzorcyistach; to jest książka o Kościele, do którego Pan nas powołał w momencie chrztu” (s. 8).

Dalej Autorka zamieszcza wykaz skrótów (s. 9–13) liczący 98 pozycji. Mają one ułatwić lekturę, choć taka ich liczba będzie pewnie wymagać częstego korzystania z niego. „Wstęp” (s. 15–23) to typowa, ale i bardzo naukowa część studium. Czytelnik zostaje tu wprowadzony w tematykę posługi egzorcyisty, szczególnie w kwestię celowości